

JAN MACHNIK

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ POWIERZCHNIOWYCH LEWOBRZEŻNEJ TERASY WISŁY NA ODCINKU IGOŁOMIA—SANDOMIERZ

W dniach od 29 września do 7 października 1955 roku dwaj pracownicy Zakładu Archeologii Polski IHKM PAN w Krakowie Leszek Gajewski i autor niniejszego sprawozdania przeprowadzili z ramienia tegoż Zakładu archeologiczne badania powierzchniowe na odcinku Igołomia — Sandomierz.

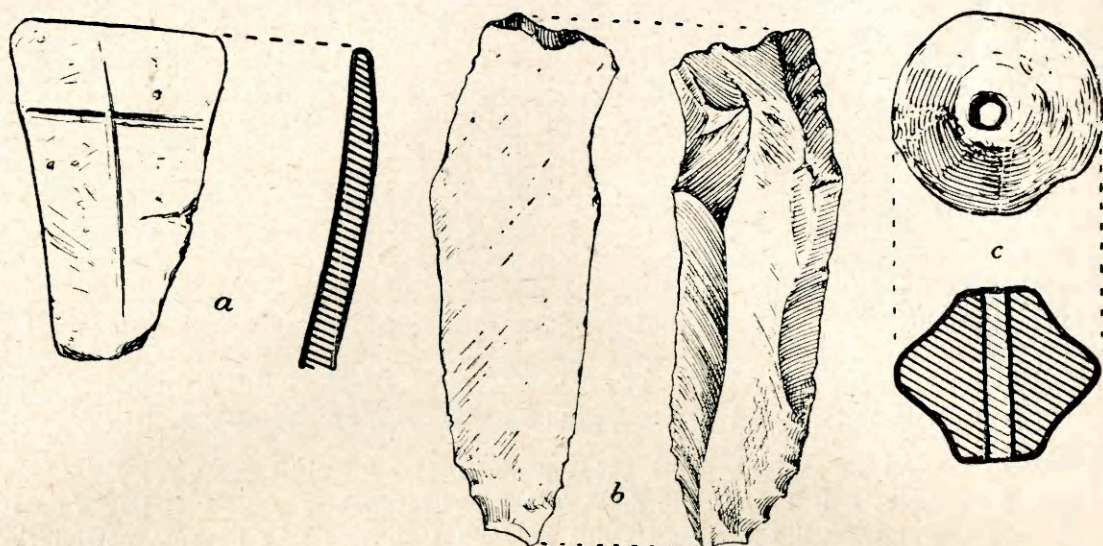
Celem badań było: 1 -- w związku z prowadzonymi przez Zakład Archeologii Polski IHKM PAN w Krakowie pracami nad starożytnymi ośrodkami produkcji garncarskiej w zespole igołomsko-nowohuckim — uzyskanie zasięgu występowania ceramiki siwej na lewym brzegu Wisły w kierunku północno-wschodnim; 2 — poczynienie obserwacji nad związkiem zagęszczenia znalezisk powierzchniowych, pochodzących z poszczególnych okresów i kultur, z podłożem geograficznym, między innymi glebowym; 3 — pozyskanie śladów nowych stanowisk archeologicznych; 4 — sprawdzenie w porozumieniu z inspektorami-rzeczoznawcami zabytków archeologicznych na woj. krakowskie i kieleckie stanu zachowania (ewentualnego zagrożenia) stanowisk odkrytych już dawniej, a także częściowo przebadanych.

Badaniami objęto pas szerokości 50—300 m, biegnący początkowo terenem przyżałomowym i samym żałomem drugiej terasy lessowej Wisły, a następnie mniej więcej od Nowego Korczyna, pow. Busko, pasmem niedużych wzniesień piaszczystych i wydm zamykających dolinę zalewową Wisły od północy. Długość trasy wynosiła ok. 150 km. Odkryte w terenie punkty występowania zabytków archeologicznych na powierzchni nanoszono każdorazowo na mapę topograficzną i sporządzany doraźnie szkic polowy. Opisany materiał archeologiczny, uzyskany w wyniku badań powierzchniowych, złożono w Muzeum Archeologicznym w Krakowie, zaś dziennik, szkice i wszelkiego rodzaju opisy przechowane są w archiwum Zakładu Archeologii Polski IHKM PAN w Krakowie.

WYNIKI BADAŃ POWIERZCHNIOWYCH¹

1. Złotniki, pow. Proszowice. Na południe od szosy Kraków—Brzesko Nowe i na wschód od zabudowań dochodzących obniżeniem terenowym do doliny zalewowej Wisły występują w części przyżałomowej drugiej lessowej terasy Wisły ułamki naczyń neolitycznych, łuzyckich i wczesnośredniowiecznych.

¹ Poszczególne miejscowości i punkty występowania materiału powierzchniowego podawane są w takiej kolejności, w jakiej przebywano trasę marszu, tzn. z zachodu w kierunku północno-wschodnim. Z przyczyn obiektywnych nie przeprowadzono badań powierzchniowych w następujących miejscowościach znajdujących się na trasie marszu: Rogów, pow. Pińczów, Opatowiec, pow. Pińczów, Nowy Korczyn, pow. Busko, Grotniki Duże, pow. Busko, Wełnin, pow. Busko, Pacanów, pow. Busko, Połaniec, pow. Sandomierz.

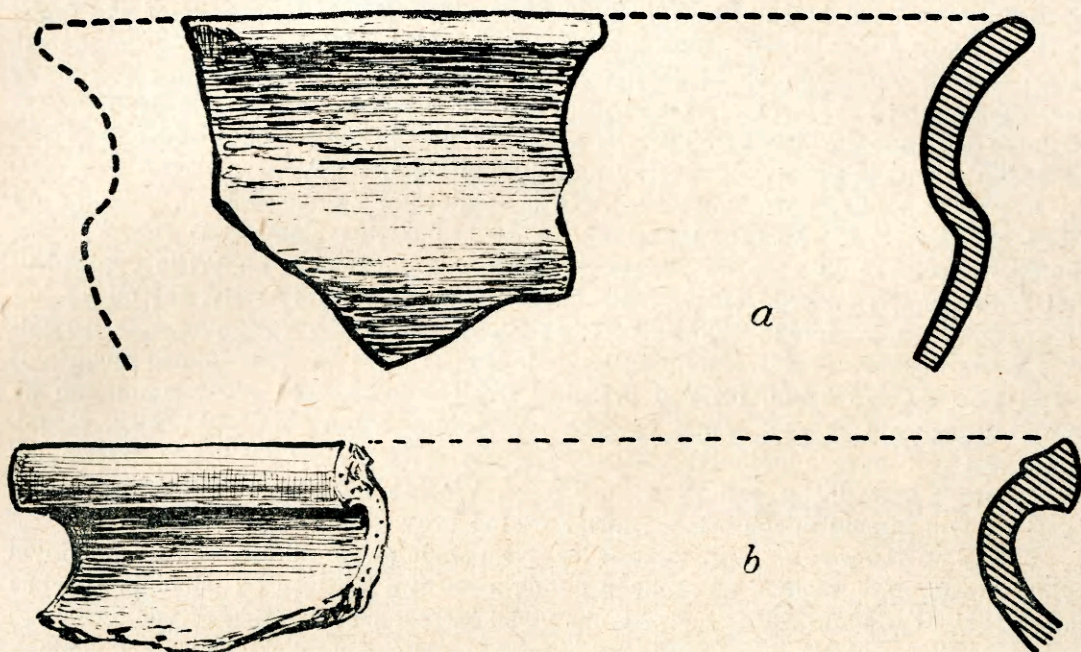

Ryc. 1. Wawrzyńczyce, pow. Proszowice. a — Skorupa ceramiki wstęgowej, b — wiór krzemienny, c — przęślik gliniany; 1/2 w. n.

2. Wawrzyńczyce, pow. Proszowice. Na południe od tej samej szosy, na polach przyzałomowych drugiej terasy Wisły natrafiono na kilka punktów² występowania ceramiki. Punkt 1 i 2 stwierdzono na płaszczyźnie szerokiego cypla terasy znajdującego się na wschodnim skraju wsi Wawrzyńczyce, między innymi na polu ob. Wojnarowicza. Znaleziono tam kilka ułamków ceramiki neolitycznej, między innymi kultury ceramiki wstęgowej rytej (ryc. 1a), skorupy naczyń z okresu rzymskiego (ceramika „siwa”) i z wczesnego średniowiecza. Punkt 3 występuje na wschód od punktu 2 przy drodze polnej, dochodzącej tuż koło kapliczki prostopadle od skłonu terasy do szosy Kraków—Brzesko Nowe. Znaleziono ułamek naczynia neolitycznego (kultury ceramiki rytej względnie kłutej), fragment ostrza krzemienno i odłupek obsydianowy. Punkt 4 stwierdzono na silnie wysuniętym cyplu terasy obok zabudowań przysiółka Zastrudze. Wśród licznych skorup tam występujących wyróżniono kilka ułamków ceramiki neolitycznej bez bliższego określenia kulturowego. Punkt 5 — między drogą, przy której natrafiono na punkt 3, a równoległą do niej od strony wschodniej drogą z zabudowaniami. Znaleziono kilka ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej. Punkt 6 — po wschodniej stronie ostatnio wymienionej drogi z zabudowaniami na wschodnim skłonie kolejnego cypla terasy. Znaleziono kilka ułamków ceramiki późnorzymskiej, między innymi ułamki czerwonych zasobnic. Punkt 7 — 250 m od punktu 6, na niskim, wąskim cyplu dochodzącym do dzisiejszego koryta Wisły. Znaleziono duży wiór z krzemienia jurajskiego z zaczątkowym łuskaniem przy piętce (ryc. 1b), mniejszy wiór z podobnego krzemienia z odłamaną częścią sęczkowo-piętkową, bez łuskania, gliniany

² Określenie to użyte jest w niniejszym sprawozdaniu na oznaczenie miejsca, w którym natrafiono na powierzchniowe występowanie zabytków archeologicznych. W literaturze archeologicznej w takim wypadku używa się zazwyczaj terminu stanowisko. Biorąc pod uwagę fakt, że ten ostatni termin jest używany także w innych znaczeniach (np. na określenie zespołu względnie jednego członu osadniczego bądź też w sensie technicznym jako miejsce prowadzenia badań wykopaliskowych), dlatego też wprowadzając określenie „punkt” unika się przesądzania z góry charakteru, a w pewnych wypadkach nawet istnienia określonego obiektu na podstawie materiału powierzchniowego.

prześlík dwustożkowy, o nieregularnych biegunach (ryc. 1c), 2 ułamki ceramiki neolitycznej z cyklu kultur wstęgowych i ułamek brzegu naczynia wczesnośredniowiecznego obtaczanego na kole garncarskim. Punkt 8 — na wschodniej części wyższego cypła, tworzącego od południa wysoki urwisty brzeg Wisły. Znalaziono ułamany wiór z krzemienia jurajskiego, mocno spatynowany, bez śladów łuskania, kilka ułamków ceramiki późnorzymskiej, w tym jeden „siwej”, dwa ułamki ceramiki wczesnośredniowiecznej silnie obtaczanej na kole i ułamek ceramiki chronologicznie bliżej nie określony³. Punkt 9 — na wschodnim skraju tego samego cypła w miejscu, gdzie załom drugiej terasy dochodzi od strony południowej do szosy Kraków—Brzesko Nowe, nad

Ryc. 2. Hebdów—Klasztor, pow. Proszowice. a — Fragment naczynia ceramiki siwej. Sierosławice, pow. Proszowice. b — Fragment naczynia wczesnośredniowiecznego; 1/2 w. n.

niedużym potokiem płynącym od północy prostopadle do Wisły, znaleziono dużą ilość ułamków ceramiki, wśród których przeważały skorupy naczyń pochodzących z okresu rzymskiego, z wczesnej i późnej jego fazy, między innymi ceramiki „siwej”. W mniejszej ilości wystąpiły ułamki ceramiki neolitycznej i przypuszczalnie kultury łuzyckiej. Poza tym znaleziono kawałki żużlu pochodzące, być może, z pierwotnej dymarki.

3. Brzesko Nowe (Nękanowice), pow. Proszowice. Na szerokiej płaszczyźnie terasy, na południe od szosy Kraków—Brzesko Nowe natrafiono na trzy punkty występowania zabytków archeologicznych. Punkt 1 — na zachodnim stoku płaszczyzny. Występowały tu ułamki ceramiki wczesnośredniowiecznej silnie obtaczanej na kole. Punkt

³ Używając określenia „ułamki ceramiki chronologicznie lub kulturowo bliżej nie określonej” mamy na uwadze takie skorupy naczyń, których cechy wykluczają możliwość zaliczenia ich do materiału nowożytnego lub nawet średniowiecznego. Są to niewątpliwie okazy pochodzące z okresów poprzedzających średniowiecze, które jednak ze względu na ich fragmentaryczność lub też zły stan zachowania trudno przydzielić do zespołu określonej kultury czy nawet okresu.

2 — 250 m na wschód od punktu 1 nad urwistym stokiem terasy znaleziono drobny ułamek ceramiki neolitycznej, ułamek ceramiki późnorzymskiej („siwej”) i ułamek ceramiki wczesnośredniowiecznej. Punkt 3 — na wschodnim stoku płaszczyzny terasy, na której występował punkt 1 i 2, nad drogą biegnącą poniżej stoku terasy od Wisły do Brzeska natrafiono na skupisko ułamków czerwonych naczyń zasobowych z okresu rzymskiego.

4. Hebdów-Klasztor, pow. Proszowice. Punkt 1 — na polach przylegających od strony północno-zachodniej do cmentarza znaleziono kilka ułamków ceramiki średniowiecznej. Punkt 2 — 300 m na północny wschód od klasztoru przy załomie drugiej terasy, w miejscu, w którym Wisła podchodzi do samego stoku tejże terasy, znaleziono duży fragment brzegu naczynia późnorzymskiego, „siwego” (ryc. 2a), kilka drobnych ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej oraz dwa ułamki ceramiki chronologicznie bliżej nie określone. 200 m dalej w kierunku południowo-wschodnim brzeg terasy staje się mocno urwisty i pocięty erozją. Na jego profilu zaznacza się gruba warstwa kulturowa, w której na głębokości około 60 cm od powierzchni widoczne są kawałki polepy z odciskami ciętej słomy.

5. Śmiłowice, pow. Proszowice. Na południowym krańcu wsi, na południe od szosy Brzesko Nowe—Koszyce natrafiono na dwa punkty występowania zabytków archeologicznych. Punkt 1 — na wschodnim skłonie wydłużonego ku Wiśle cypla drugiej terasy, przylegającego od południa bezpośrednio do koryta Wisły, zaś od wschodu opadającego w szeroką dolinę zalewową Wisły, znaleziono kilka ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej. Punkt 2 — w południowo-zachodniej części tego samego cypla, tuż nad brzegiem dzisiejszego koryta Wisły natrafiono na duże zagęszczenie skorup, wśród których wyróżniono ułamek ceramiki neolitycznej, kilka ułamków naczyń późnolateńskich względnie wczesnorzymskich, późnorzymskich oraz ułamek ceramiki wczesnośredniowiecznej. Według informacji miejscowej ludności na tym terenie miano wyorać „duże czarne urny gliniane z popiołem”.

6. Sierosławice, pow. Proszowice. Na południowym skraju wsi, na kolejnym cyplu terasy, ograniczonym od zachodu doliną zalewową Wisły a od południa korytem tejże rzeki, występuje duże zagęszczenie ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej (ryc. 2b). W mniejszej ilości występują tu także ułamki ceramiki „siwej” i średniowiecznej.

7. Dolany, pow. Pińczów. Na południe od zabudowań natrafiono na trzy punkty występowania zabytków archeologicznych. Punkt 1 — nad brzegiem Wisły pomiędzy dwoma równoległe biegnącymi do siebie jarami znaleziono kilka ułamków ceramiki rzymskiej i wczesnośredniowiecznej. Punkt 2 — 300 m na wschód od punktu 1 również nad brzegiem Wisły, ale mniej więcej w środkowej części szerokiego cypla terasy, natrafiono na duże zagęszczenie ułamków naczyń wczesnośredniowiecznych silnie obtaczanych na kole (ryc. 3b). Znaleziono tam również ułamek czerwonej zasobnicy z okresu rzymskiego. Punkt 3 — na zachodnim skraju wspomnianego cypla, na stoku terasy opadającym do doliny zalewowej Wisły natrafiono na podobnie duże zagęszczenie ułamków ceramiki rzymskiej, wśród których wyróżniono skorupy czerwonych zasobnic, tzw. ceramiki „siwej”, i naczynie lepione zupełnie ręcznie.

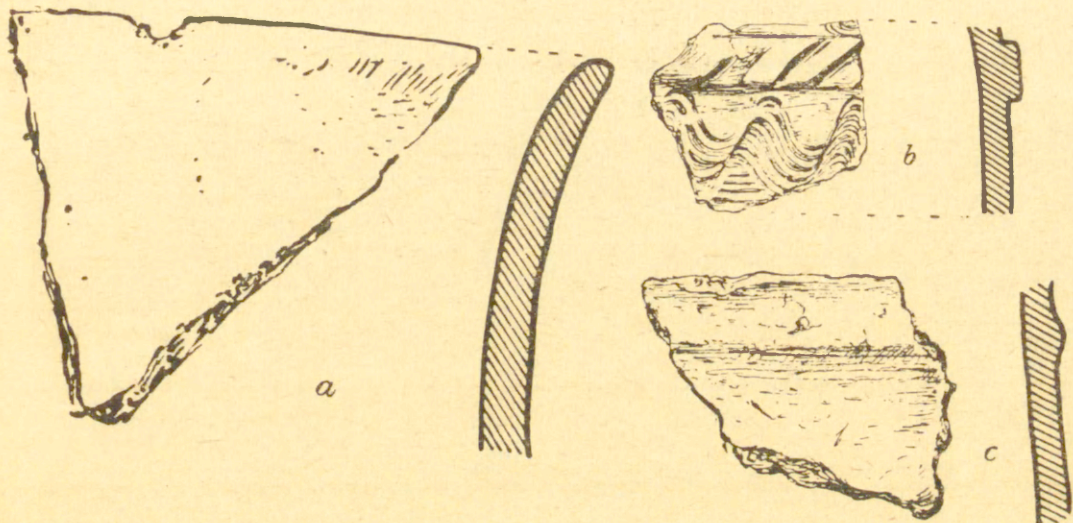
8. Jaksice, pow. Pińczów. W miejscu, gdzie załom drugiej terasy zbliża się najsilniej do szosy Brzesko Nowe—Koszyce, 50 m na południe od tejże szosy natrafiono na kilka ułamków ceramiki średniowiecznej.

9. Morsko, pow. Pińczów. Na południe od wsi znajduje się duże wzniesienie stromo opadające do Wisły zwane Zamczyskiem. Od północy, północnego wschodu i północnego zachodu jest ono ograniczone głębokim rowem. Wierzchołek tego wzniesienia posiada kształt owalu długości około 250 m, szerokości 80 m. Na jego południo-

wym stoku, przed wspomnianym rowem, znaleziono ułamek skorupy przypuszczalnie wczesnołużyckiej oraz skorupę naczynia wczesnośredniowiecznego.

10. Koszycy, pow. Pińczów. Na północnym stoku wzniesienia opadającego do doliny rzeki Szreniawy, w trójkącie utworzonym przez szosę z Brzeska Nowego do Koszyc i drogę z Koszyc do Morska znaleziono kilka ułamków ceramiki późnorzymskiej — „siwej” — oraz kilka ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej.

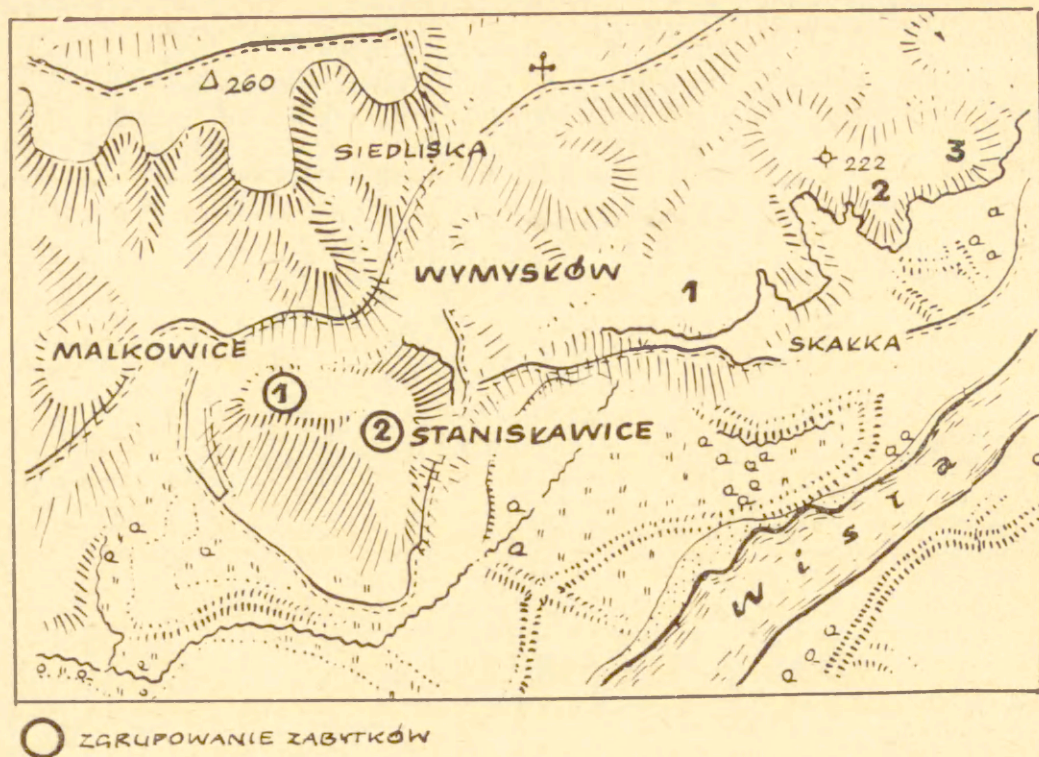
11. Małkowice, pow. Pińczów. Na południowym krańcu wsi znajduje się duże wzniesienie o wysokim i urwistym stoku południowym zwane Grodziskiem (ryc. 4 pkt 1). Na jego wierzchołku znaleziono dużą ilość ułamków ceramiki późnołużyckiej. Występują tam także drobne grudki polepy.

Ryc. 3. Ostrówce, pow. Busko. a — Skorupa kultury czasz lejowatych. Dolany, pow. Pińczów. b — Fragment naczynia wczesnośredniowiecznego. Zdzieci, pow. Sandomierz. c — Skorupa kultury łużyckiej; 1/2 w. n.

12. Siedliska, pow. Pińczów. Na wschód od Grodziska w Małkowicach, za kotliną zwaną Zwierzyńcem, w której mieszkaniec Małkowic ob. Łebek wykopał duży fragment czarnego naczynia, znajduje się drugie z kolei cyplowate wzniesienie o mniej urwistych stokach od strony południowej zwane Grodziskiem Siedliskim (ryc. 4 punkt 2). Na lekko opadającej ku południowi płaszczyźnie tego wzniesienia natrafiono na dwa punkty występowania skorup, Punkt 1 — bliżej północnego stoku wzgórza. Znaleziono tam kilka skorup naczyń wczesnośredniowiecznych i dwa drobne ułamki ceramiki chronologicznie bliżej nie określone. Punkt 2 — nad urwistym stokiem południowo-wschodnim wystąpiło duże zagęszczenie ułamków ceramiki neolitycznej z cyklu kultur wstęgowych oraz drobny ułamek ceramiki, przypuszczalnie wczesnołużyckiej.

13. Skalka, pow. Pińczów. Nad urwistym i pociętym przez erozję skłonie drugiej terasy Wisły, przebiegającym ponad wsią od strony północnej i tworzącym szereg wysuniętych wysokich cyplów, natrafiono na zabytki archeologiczne w trzech punktach. Punkt 1 — nad pierwszymi domami wsi od strony wschodniej (ryc. 4 pkt 1). Znaleziono fragment naczynia wczesnośredniowiecznego oraz ułamek wióra krzemienego z załuskaną krawędzią. Punkt 2 — 200 m na wschód od punktu 1 znaleziono dwa ułamki ceramiki wczesnośredniowiecznej (ryc. 4 pkt 2). Punkt 3 — w miejscu,

Ryc. 4. Malkowice i Skalka, pow. Pińczów. Usytuowanie stanowisk w terenie

gdzie według opowiadań miejscowej ludności zapadła się karczma, na cyplu, poniżej którego wał przeciwpowodziowy dochodzi do zabudowań wiejskich, znaleziono trzy ułamki ceramiki wczesnośredniowiecznej oraz dwa ułamki ceramiki chronologicznie bliżej nie określonej (ryc. 4 pkt 3).

14. **Przemków**, pow. Pińczów. Na polach, leżących na północno-wschodnim skraju wsi przed drogą łączącą szosę Koszyce—Opatowiec z drogą Przemków—Piotrowice, znaleziono ułamek naczynia wczesnośredniowiecznego i średniowiecznego. Na terenie sadu dworskiego nad urwistym stokiem terasy znajduje się okrągły kopiec gliniany, przypuszczalnie kurhan. Szerokość jego u podstawy wynosi około 10 m, zaś wysokość około 1,50 m. Zachodnia część kopca jest rozkopana przypuszczalnie przez dawnego właściciela dworu, który według informacji mieszkańców Przemkowa „szukał w kopcu pieniędzy”. Zarówno w kopcu (w jego części zniszczonej), jak też w najbliższym otoczeniu występują dość licznie bryły polepy z odciskami prętów. W odległości 50 m od kopca znaleziono ułamek naczynia wczesnośredniowiecznego, silnie obtaczanego na kole garncarskim.

15. **Ławy**, pow. Pińczów. Na pierwszym piaszczystym wzniesieniu za mostem (na wschód od niego) koło tartaku, po lewej stronie drogi do Opatowca tuż przy zakręcie natrafiono na duże zagęszczenie skorup naczyń, wśród których wyróżniono ułamek naczynia neolitycznego, ułamki ceramiki o cechach kloszowo-pomorskich i ułamek naczynia wczesnośredniowiecznego.

16. **Uruty**, pow. Pińczów. Na północno-zachodnim skraju wsi, na południe od szosy Koszyce—Opatowiec znajduje się wzgórze, ograniczone od północy i wschodu głębokim jarem, u podnóża którego przepływa potok. Na wierzchołku tego wzgórza znaleziono dwa ułamki naczyń neolitycznych, przypuszczalnie kultury ceramiki pro-

mienistej, zaś na jego północno-wschodnim stoku, tuż nad brzegiem jaru, natrafiono na ułamek naczynia wczesnośredniowiecznego oraz na dwa ułamki ceramiki chronologicznie bliżej nie określonej.

17. **Wyszogród**, pow. Pińczów. Punkt 1 — nad urwistym brzegiem Wisły, na południe od szosy Koszyce—Opatowiec, 200 m na wschód od wsi znaleziono ułamek ceramiki późnorzymskiej „siwej”. Punkt 2 — pomiędzy pierwszymi domami Wyszogrodu, przed głębokim jarem dochodzącym prostopadle do doliny zalewowej Wisły natrafiono na kilka drobnych ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej, obtaczanej na kole garncarskim. Punkt 3 — bezpośrednio za wspomnianym jarem, w miejscu, gdzie Wisła odchodzi nieco na południe od swej środkowej terasy, występuje duże zagęszczenie ułamków naczyń wczesnośredniowiecznych ze śladami silnego obtaczania na kole garncarskim.

18. **Kraśniów**, pow. Pińczów. Punkt 1 — w środkowej części wsi na łagodnym stoku terasy (środkowej) Wisły, w trójkącie utworzonym przez drogę biegnącą środkiem wsi równoległe do skłonu terasy a drogą idącą prostopadle do Wisły od szosy Opatowiec—Nowy Korczyn znaleziono ułamek naczynia wczesnośredniowiecznego oraz kilka drobnych ułamków ceramiki neolitycznej. Punkt 2 — na wschodnim skraju wsi, na stoku piaszczystego wzniesienia nad niedużym potokiem naprzeciwko młyna w Chwalibogowicach występuje duże zagęszczenie ceramiki późnołużyckiej i wczesnośredniowiecznej, a także ułamków naczyń kulturowo bliżej nie określonych.

19. **Chwalibogowice**, pow. Pińczów. Punkt 1 — po przeciwnej (wschodniej) stronie wyżej wymienionego potoku oddzielającego Kraśniów od Chwalibogowic, w obrębie pierwszych zabudowań w części przyzałomowej środkowej terasy Wisły znaleziono ułamek naczynia późnorzymskiego lepionego ręcznie, kilka ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej ze śladami obtaczania na kole i ułamek ceramiki kulturowej bliżej nie określonej. Punkt 2 — na płaszczyźnie środkowej terasy Wisły obok jej urwistego skłonu, 200 m na wschód od wsi Chwalibogowice występuje duże zagęszczenie skorup naczyń, wśród których wyróżniono ułamki ceramiki o cechach kłyszowo-pomorskich, ceramiki z okresu późnolatańskiego względnie wczesnorzymskiego i drobny ułamek ceramiki neolitycznej. Punkt 3 — 200 m na wschód od punktu 2, na cyplu, utworzonym przez dolinę zalewową Wisły i dolinę płynącego w kierunku wschodnim potoku, natrafiono na dużą ilość ułamków naczyń późnołużyckich i wczesnośredniowiecznych.

20. **Senisławice**, pow. Pińczów. Punkt 1 — na południowy zachód od wsi, na szerokim cyplu terasy z południowej strony szosy Opatowiec—Nowy Korczyn znaleziono dwa ułamki ceramiki z okresu rzymskiego. Punkt 2 — w miejscu, gdzie środkowa terasa Wisły dochodzi do drogi wiejskiej, biegnącej w kierunku wschód—zachód, na łagodnym stoku tejże terasy, opadającym w dolinę płynącego u jej stóp potoku, znaleziono dwa ułamki ceramiki neolitycznej, przypuszczalnie kultury ceramiki promienistej, oraz dwa krzemienne łuszczyki. Punkt 3 — za wsią na południowym stoku tej samej terasy występuje duża ilość ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej. Punkt 4 — w miejscu, gdzie droga wiejska z Senisławic skręca do szosy Opatowiec—Nowy Korczyn natrafiono na dużą ilość ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej, silnie obtaczanej na kole garncarskim.

21. **Winiary Górne**, pow. Pińczów. Na polach leżących na zachód od zabudowań PGR, nad urwistym stokiem terasy Wisły natrafiono na 3 punkty występowania skorup naczyń. Punkt 1 — bliżej Senisławic. Znaleziono tu dwa ułamki ceramiki wczesnośredniowiecznej. Punkt 2 — obok sadu PGR z jego strony południowo-zachodniej znaleziono ułamek ceramiki przypuszczalnie z okresu rzymskiego. Punkt 3 —

z północno-wschodniej strony zabudowań PGR na stoku wzniesienia opadającego do doliny Nidy występuje duża ilość ułamków ceramiki średniowiecznej.

22. Piotrówka, pow. Busko. Na północ od szosy Nowy Korczyn—Pacanów, na wzgórzu piaszczystym⁴, otoczonym podmokłymi łąkami, niedaleko zabudowań wiejskich znaleziono dwa ułamki ceramiki neolitycznej.

23. Ostrówce, pow. Busko. Punkt 1 — na piaszczystej szkarpie obok kościoła (z jego wschodniej strony) natrafiono na duże zagęszczenie skorup średniowiecznych i ułamków kaflí. W mniejszej ilości występują tu ułamki naczyń neolitycznych i wczesnośredniowiecznych. Punkt 2 — kilkaset metrów na wschód od punktu 1, po lewej stronie szosy Nowy Korczyn—Pacanów występuje bardzo duża ilość ceramiki neolitycznej, wśród niej wyróżniono ułamki naczyń kultury czas lejowatych (ryc. 3a) i kultury ceramiki promienistej, następnie ułamki ceramiki późnołużyckiej, wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej.

24. Zielonki, pow. Busko. Na piaszczystych polach, 250 m na wschód od drogi prowadzącej przez kolonię Zielonki i około 350 m na południe od szosy Nowy Korczyn—Pacanów znaleziono ułamek naczynia neolitycznego.

25. Świniary, pow. Busko. Na wschodnim stoku wzgórza z punktem triangulacyjnym, na południe od szosy Nowy Korczyn—Pacanów, w odległości około 250 m od pierwszych zabudowań wiejskich znaleziono ułamek ceramiki wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej.

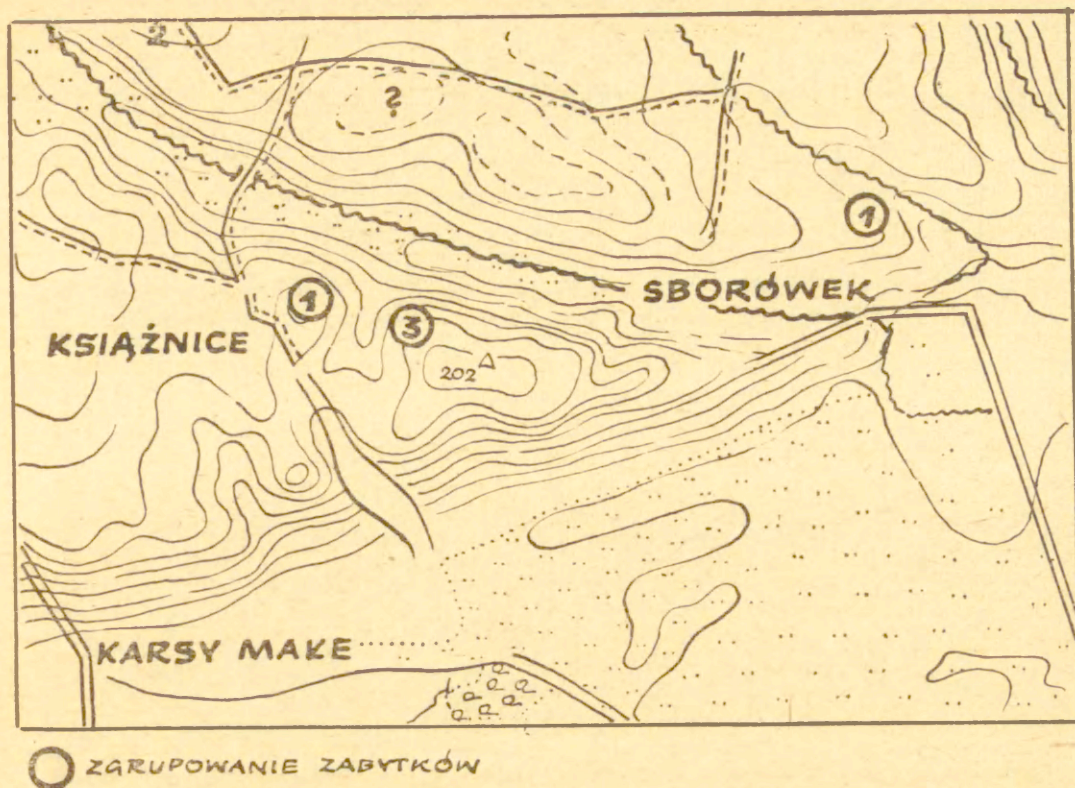
26. Żółcza, pow. Busko. Punkt 1 — na „Ugorach“, z północnej strony szosy Nowy Korczyn—Pacanów, tuż przy drodze prowadzącej do Piestrzca, na zwydmionym, piaszczystym wzniesieniu znaleziono kilka ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej. Punkt 2 — na piaskach z północnej strony zabudowań wiejskich, 150 m przed drogą prowadzącą z Żółczy do Piestrzca i Wójczy natrafiono na duże zgrupowanie skorup naczyń, wśród których wyróżniono fragmenty ceramiki wczesnośredniowiecznej oraz kilkanaście przeważnie drobnych ułamków naczyń przypuszczalnie późnołużyckich.

27. Wójcza, pow. Busko. Na południowym stoku wysokiej, lessowej terasy Wisły, po zachodniej stronie drogi z Żółczy do Wójczy, 200 m na północ od miejsca, w którym od wspomnianej drogi odchodzi droga do Piestrzca, znaleziono kilka drobnych ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej. Według miejscowych informatorów ob. ob. Jana Kordosa i Pawła Judy miano obok ogrodu ob. Kwiatkowskiego, w urwistej szkarpie przy drodze do Piestrzca odkopać „garnek“ z popiołami, obłożony wapiennymi kamieniami. Ob. Paweł Juda w swoim ogrodzie odkopał kilka lat temu „grobowiec“, zbudowany z „cegły mazanej palcami“.

28. Karsy Małe, pow. Busko. Na południowym skłonie lessowej środkowej terasy Wisły, na południe od drogi biegnącej równolegle do skłonu, a na wschód od drogi z Kars Dużych do Kars Dolnych znaleziono dużą ilość ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej, silnie obtaczanej na kole garncarskim⁵.

⁴ Mniej więcej od Nowego Korczyna w kierunku północno-wschodnim aż do Koprzywnicy trasa marszu prowadziła z małą przerwą w okolicy Pacanova terenem pozbawionym lessu. Występowały tam natomiast gleby bielcowe: piaski, szczyrki całkowite, bielice brunatne i lekkie (por. *Atlas Polski*, Warszawa 1953, z. 1: L. Staniawicz, *Gleby*). Przeważającą formą terenu były niewysokie zwykle wzniesienia, panujące nad szeroką doliną zalewową Wisły i dolinami (najczęściej podmokłymi) niedużych potoków.

⁵ Na południowy wschód od Kars Dolnych, pow. Busko, między wsią Słupią i Murchówką, pow. Busko, wśród moczarowatych łąk znajduje się pole zwane Grudzą. Według informacji kilku mieszkańców Książnic, pow. Busko, w miejscu noszącym wyżej wspomnianą nazwę „zapadł się kościół“.

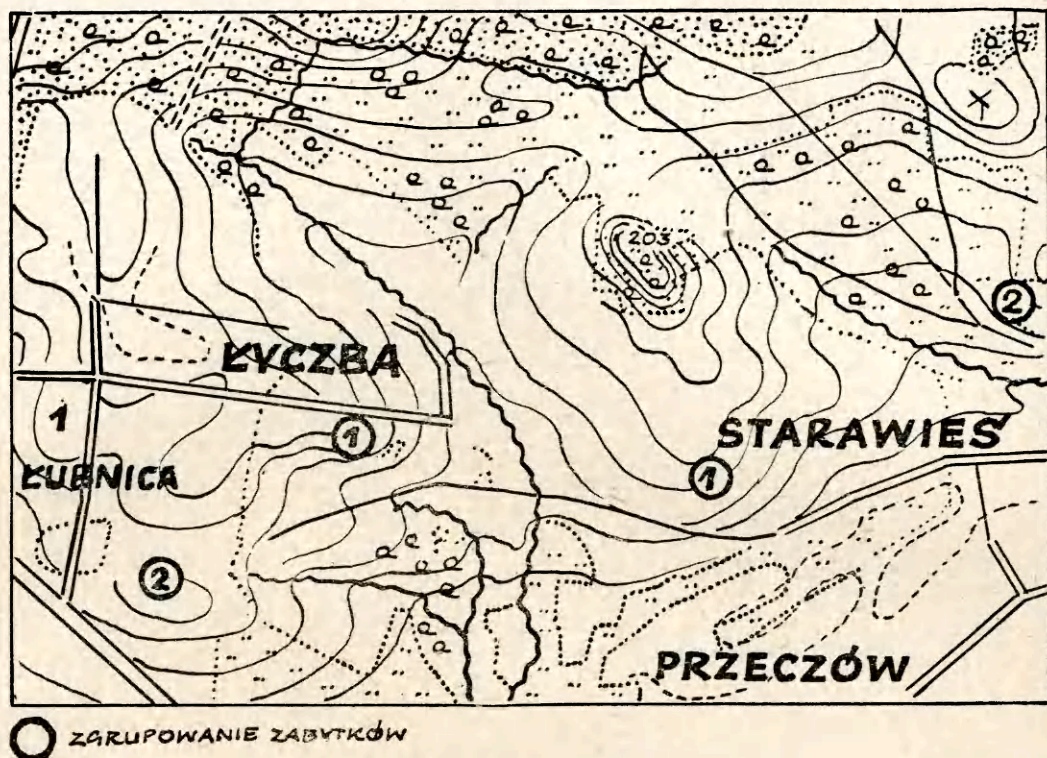

Ryc. 5. Książnice i Zborówek, pow. Busko. Usytuowanie stanowisk w terenie

29. Książnice, pow. Busko. W północno-wschodniej części wsi nad podmokłą doliną niedużego potoku znajduje się wzgórze zwane Zamczyskiem (ryc. 5 pkt 1). Stoki tego wzgórza od strony północnej, wschodniej i zachodniej są dość strome, zaś w kierunku południowym opadają łagodnie. Szczyt wzgórza jest płaski, w zarysie okrągły, o średnicy około 250 m. Na jego powierzchni znaleziono kilka ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej ze śladami silnego obtaczania, między innymi lekko wklęsłe dno naczynia z wypukłym znakiem garncarskim w formie krzyża⁶. Po przeciwnej stronie potoku na wzgórzu, gdzie według mieszkańców Książnic miał się znajdować dziś już nie istniejący kościół, występuje duża ilość ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej (ta ostatnia w znacznie większej ilości). Równoległe do ostatnio wymienionego wzgórza, po tej samej stronie (północnej) potoku, znajduje się cyplowate wzniesienie o stromych zboczach, zwane cmentarzem względnie cmentarzyskiem. Wzniesienie to pokryte jest łąką, co, być może, tłumaczy brak na powierzchni skorup naczyń. Natomiast dość liczne ułamki naczyń wczesnośredniowiecznych ze śladami obtaczania wystąpiły na sąsiadującym od wschodu z Zamczyskiem wzgórzu, oddzielonym od tego ostatniego głębokim jarem (ryc. 5 pkt 3).

30. Zborówek, pow. Busko. We wschodniej części wsi, na niskim cyplu czarnoziemnym, ograniczonym z dwu stron doliną potoku, przed torami wąskotorówki znaleziono kilka ułamków ceramiki, wśród których wyróżniono skorupy naczyń neolitycznych i wczesnośredniowiecznych (ryc. 5 pkt 2).

⁶ Wśród mieszkańców wsi Książnice, pow. Busko, krąży legenda o istnieniu na Zamczysku piwnic i prowadzących do nich żelaznych drzwi. Niektórzy z nich dokonywali nawet wkopów szukając ukrytego rzekomo w piwnicach złota. Wynik był negatywny. Natomiast miano natrafiać na „szczerupy” garnków.

Ryc. 6. Łubnica, Łyczba i Stara Wieś, pow. Busko. Usytuowanie stanowisk w terenie

31. Orzelec Duży, pow. Busko. Punkt 1 — na polach z północno-zachodniej strony wsi znaleziono czworościenną siekierkę wykonaną z piaskowca. Siekierka bardzo zniszczona. W nieznaczącej odległości od miejsca znalezienia tego zabytku natrafiono na drobny ułamek naczynia, przypuszczalnie kultury łużyckiej. Punkt 2 — na północny wschód od wsi, na piaszczystym cyplu opadającym w błotnistą dolinę potoku, po zachodniej stronie drogi z Orzelca Dużego do miejscowości Łubnice, pow. Busko, natrafiono na duże zagęszczenie ułamków ceramiki neolitycznej i późnołużyckiej. Sporadycznie występują tu także skorupy naczyń wczesnośredniowiecznych.

32. Łubnice, pow. Busko. Punkt 1 — 200 m na wschód od zabudowań PGR, na południe od drogi z Orzelca Małego do miejscowości Łyczba znaleziono ułamek naczynia późnołużyckiego. Punkt 2 — kilkaset metrów na południowy wschód od punktu 1 znajduje się piaszczyste wzniesienie (ryc. 6 pkt 2), poniżej którego w odległości około 250 m przebiega droga z Łubnic do Czażyny. Łagodne stoki tego wzniesienia przechodzą w kierunku południowym i południowo-wschodnim w podmokłą, łąkową dolinę potoku. Na szczycie, jak też na południowym stoku wzgórza występuje duża ilość ułamków naczyń łużyckich (ryc. 7 e-g) oraz drobne ułamki przepalonych kości. Sporadycznie występuje również ceramika wczesnośredniowieczna.

33. Łyczba, pow. Busko. Na zachodnim skraju wsi, na wydmach piaszczystych, występujących 200 m na południe od drogi z Łubnic do Łyczby, i 250 m przed pierwszymi wiejskimi zabudowaniami natrafiono na dużą ilość ułamków ceramiki łużyckiej i wczesnośredniowiecznej (ryc. 6).

34. Stara Wieś, pow. Busko. Punkt 1 — na północ od drogi z Łyczby do Ruszczy, na wschodnim, dochodzącym do pierwszych zabudowań wiejskich stoku wzgórza (ryc. 6), między innymi na terenie gruntów ob. Andrzeja Strzałki ze Starej Wsi

znaleziono kilkanaście ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej. Punkt 2 — w odległości około 350 m na północ od drogi przechodzącej przez wieś, na rozwianej części piaszczystej terasy Wisły, tworzącej w tym miejscu nieduże wydmy otoczone od południa i południowego zachodu błotnistymi łąkami, obok drogi z Grabowa do Starej Wsi (ryc. 6), natrafiono na duże, o promieniu 60 m zagęszczenie ułamków naczyń łużyckich, przepalonych kości i węgla drzewnego. Mieszkańcy Starej Wsi opowiadają, że w miejscu tym w 1954 r. „wiatry wywiały gliniane garnki wielkie jak wiadra”.

35. **Z d z i e c i**, pow. Sandomierz. Na południe od wschodniego skraju wsi piaszczysta terasa Wisły jest, podobnie jak pod Starą Wsią, rozwiana i tworzy szereg dość wysokich wydm. Na kilku z nich, w miejscu, gdzie kończy się las w Ruszczy Dolnej i zaczynają się podmokłe łąki podchodzące pod wieś Przychody, występuje duża ilość ułamków ceramiki neolitycznej i łużyckiej, przypuszczalnie wczesnołużyckiej (ryc. 3c). Znalaziono tam również skrobacz z krzemienego odłupka.

36. **Tursko Małe**, pow. Sandomierz. Niedaleko szkoły, w odległości około 250 m w kierunku wschodnim, na tzw. Zamczysku, porośniętym dziś lasem, występują ślady wału i fosy opasujące kolistą przestrzeń średnicy około 150—200 m. Wały zachowane są do wysokości około 5 m i są miejscami oberwane, dzięki czemu można zaobserwować kawałki cegły palcówki, wapiennej zaprawy i ułamki kafli pokrytych zieloną polewą. Między Zamczyskiem a szkołą, obok drogi biegnącej z lasu do zabudowań wiejskich, część lasu nosi nazwę Cmentarzysko. Według opowiadania miejscowego kierownika szkoły gospodarze biorący w tym miejscu glinę natrafili na szkielety ludzkie, „srebrne ostrogi” i resztki dębowych trumien. Natomiast na terenie Zamczyska znalaziono kilka lat temu żelazny sztylet z inkrustowaną rękojeścią. W czasie prac ziemnych prowadzonych obok szkoły znalaziono grosz bity przez Kazimierza Wielkiego. Dalsze losy wszystkich wyżej wymienionych przedmiotów jak również wspomnianej monety są nieznane. Na polach przylegających od strony wschodniej do Zamczyska, na północ od drogi prowadzącej z Turska Małego do Turska Kolonii znalaziono kilka ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej, a także dwa ułamki ceramiki, przypuszczalnie neolitycznej⁷.

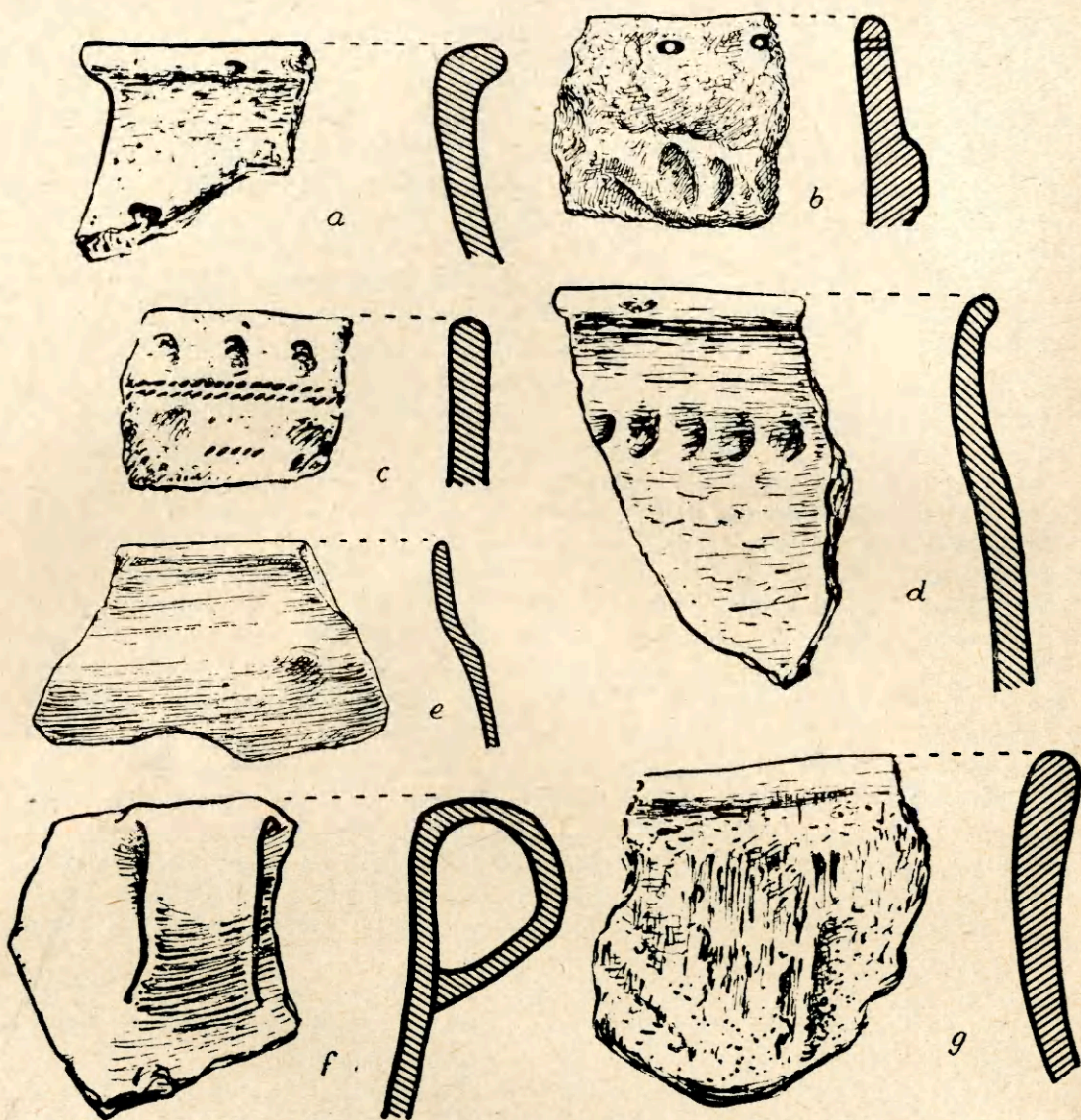
37. **Tursko Wielkie**, pow. Sandomierz. 50 m na południe od drogi z Turska Wielkiego do Trzcianki, tuż przed drogą prowadzącą do kolonii Trzcianki obok figury przydrożnej znalaziono ułamek naczynia wczesnośredniowiecznego.

38. **Trzcianka Kolonia**, pow. Sandomierz. Nad podmokłą doliną potoku, przed skrzyżowaniem dróg z Osoli do Trzcianki Kolonii i z Turska Wielkiego do Trzcianki, po prawej stronie tej ostatniej drogi występują drobne grudy polepy z odciskami słomy. Znalaziono tam również ułamek naczynia wczesnośredniowiecznego.

39. **Mikołajów**, pow. Sandomierz. Na polach przylegających od strony północno-zachodniej do pierwszych zabudowań wiejskich znalaziono dwa drobne ułamki naczynia, przypuszczalnie późnołużyckiego.

40. **Osieczko**, pow. Sandomierz. Punkt 1 — wśród podmokłych łąk, między Mikołajowem a Osieczkiem, na wydmy piaszczystej, przez którą przechodzi droga łącząca te dwie miejscowości, 300 m na zachód od pierwszych zabudowań Osieczka występuje duża ilość ułamków ceramiki rzymskiej oraz grudek polepy. Sporadycznie występują także ułamki ceramiki neolitycznej. Znalaziono tu również bryłę żużlu, po-

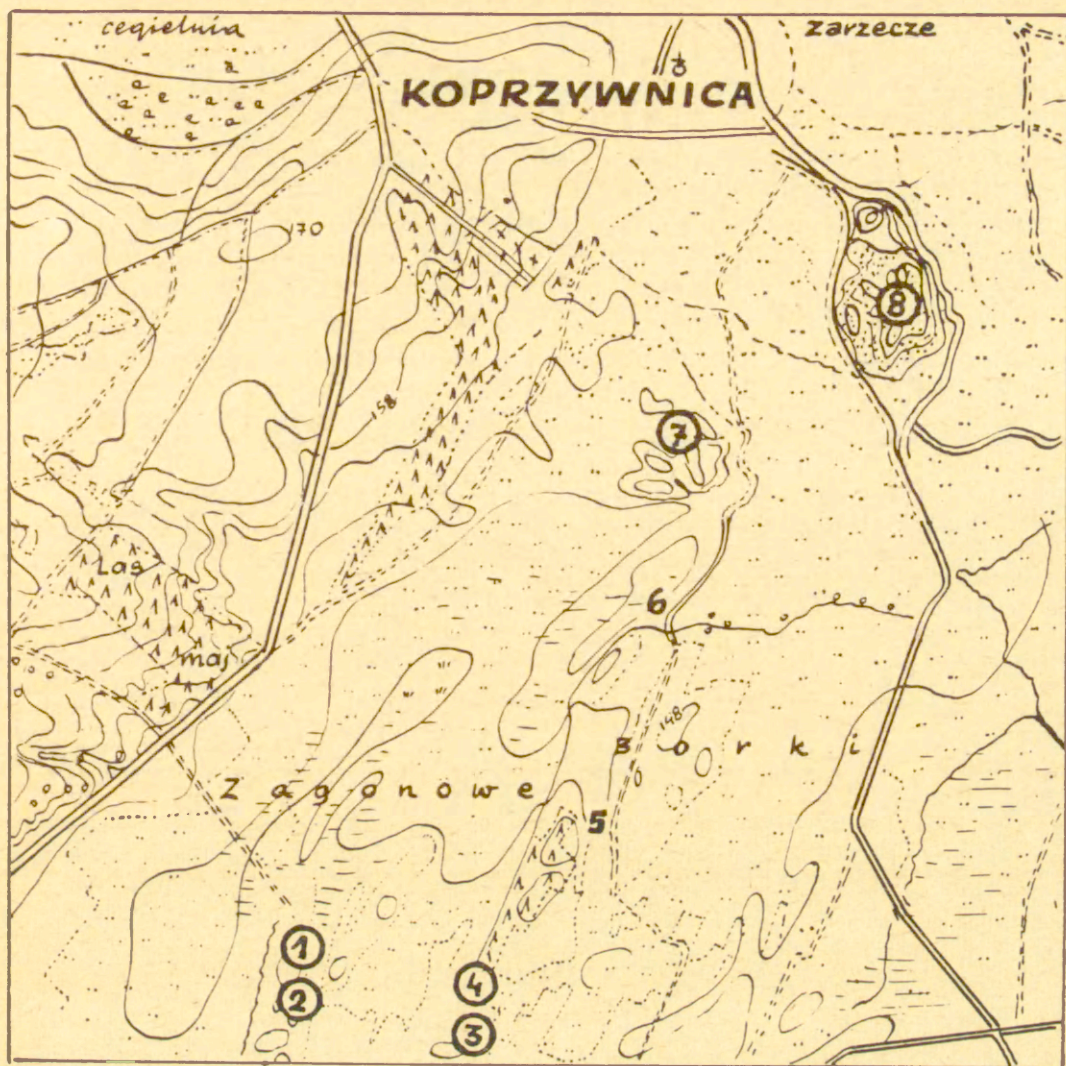
⁷ Marginesowo pozwolimy sobie przypomnieć, że Tursko Wielkie nad rzeką Czarą wymienione jest w *Dziejach polskich* J. Długosza. Pod tą miejscowością w 1241 r. Włodzimierz, wojewoda krakowski, stoczył bitwę z Tatarami (J. Długosz, *Dzieje polskie*, t. I, Kraków 1867, ks. 7, s. 256).

Ryc. 7. Koprzywnica, pow. Sandomierz. a — d — fragmenty ceramiki. Łubnica, pow. Busko. e — g — skorupy kultury łużyckiej; 1/2 w. n.

chodzącą najprawdopodobniej z pierwotnej dymarki, oraz wiór krzemienny. Punkt 2 — na drugiej z kolei wydmie (częściowo uprawianej), znajdującej się w odległości około 450 m w kierunku północno-wschodnim od punktu 1, przy drodze Mikołajów-Osieczko obok krzyża przydrożnego znaleziono ułamek ceramiki neolitycznej i drobne grudki polepy. Właściciele znajdujących się w sąsiedztwie zabudowań opowiadają, że rokrocznie w tym miejscu wiatry wywiewają gliniane garnki.

41. Osiek, pow. Sandomierz. Na terenie znajdującej się w południowej części miasteczka zwirowni znaleziono kilka drobnych ułamków ceramiki wczesnośrednio-wiecznej. Właściciel budynku mieszkalnego stojącego w obrębie zwirowni opowiada, że w czasie eksploatacji piasku przez firmę drogową natrafiono w roku 1954 na „gliniane garnki z popiołem, kości i różne przedmioty”, które uległy zniszczeniu.

○ ZGRUPOWANIE ZABYTKÓW

Ryc. 8. Koprzywnica, pow. Sandomierz. Usytuowanie stanowisk w terenie

42. Gaj Plebański, pow. Sandomierz. Za wsią, na północ od szosy Osiek—Koprzywnica, przy polnej drodze biegnącej z Gaju Plebańskiego w kierunku cmentarza w Osieku, na wschodnim cyfrowym skłonie wzniesienia, opadającym do doliny łączącej potoku, natrafiono na duże zgrupowanie ceramiki neolitycznej (między innymi należącej przypuszczalnie do kultury czasz lejowatych) oraz grudek polepy.

43. Świnia ry, pow. Sandomierz. We wschodnim skraju wsi, na skłonie piaszczystej terasy Wisły, przy drodze polnej biegnącej ze Świniar na dolinę zalewową Wisły, w odległości około 300 m od szkoły we wsi Jasienica znaleziono kilkanaście ułamków ceramiki, kulturowo bliżej nie określonych.

44. Jasienica, pow. Sandomierz. Na południowy zachód od wsi, około 250 m na południowy wschód od szkoły, na cyflu tej samej terasy występuje duże zagęszczenie ułamków ceramiki, wśród których wyróżniono kilkanaście skorup naczyń łużyckich i wczesnośredniowiecznych.

45. Koprzywnica, pow. Sandomierz. Między wsiami Krowia Góra i Koprzywnica, w odległości około 800—1000 m na południowy wschód od szosy Osiek—Ko-

przywnica znajduje się łańcuch wydm wznoszących się nieznacznie nad podmokłą łąkową doliną Wisły (ryc. 8). Na wydmach określonych jako punkt 1 i 2, położonych najbliższej szosy od strony Krowiej Góry, występują wywiane przez wiatry skupiska dużej ilości ułamków ceramiki, przepalonych kości oraz węgla drzewnego. Wśród ceramiki wyróżniono ułamki naczyń neolitycznych (m. in. kultury ceramiki sznurowej), łużyckich (z przewagą późnołużyckich i o cechach kloszowo pomorskich), rzymskich i wczesnośredniowiecznych ze starszych faz (7a—d). Podobne zagęszczenie ceramiki głównie późnołużyckiej i wczesnośredniowiecznej wystąpiło na południowym skraju zalesionych wydm — punkt 3 i 4. Na wydmach położonych bliżej Koprzywnicy — punkt 5 i 6 — ułamki naczyń występowały sporadycznie. Wyróżniono tu fragmenty ceramiki późnołużyckiej. Dopiero na wysokim wzniesieniu piaszczystym pod samą Koprzywnicą, na jej południowym skraju znaleziono dużą ilość ułamków naczyń, z których większe okazy dadzą się przydzielić do kultury późnołużyckiej. Podobna ceramika wystąpiła w środkowej części dużego, piaszczystego wzniesienia, na południowo-wschodnim skraju Koprzywnicy, nad rzeczką Koprzywianką.

46. Sośniczany, pow. Sandomierz. Między Sośniczanami a wsią Szewce w odległości 800 m od tej ostatniej miejscowości, na południowo-wschodnim skłonie środkowej, lessowej terasy Wisły, tuż przy szosie Koprzywnica—Sandomierz znaleziono ułamek ceramiki neolitycznej⁸.

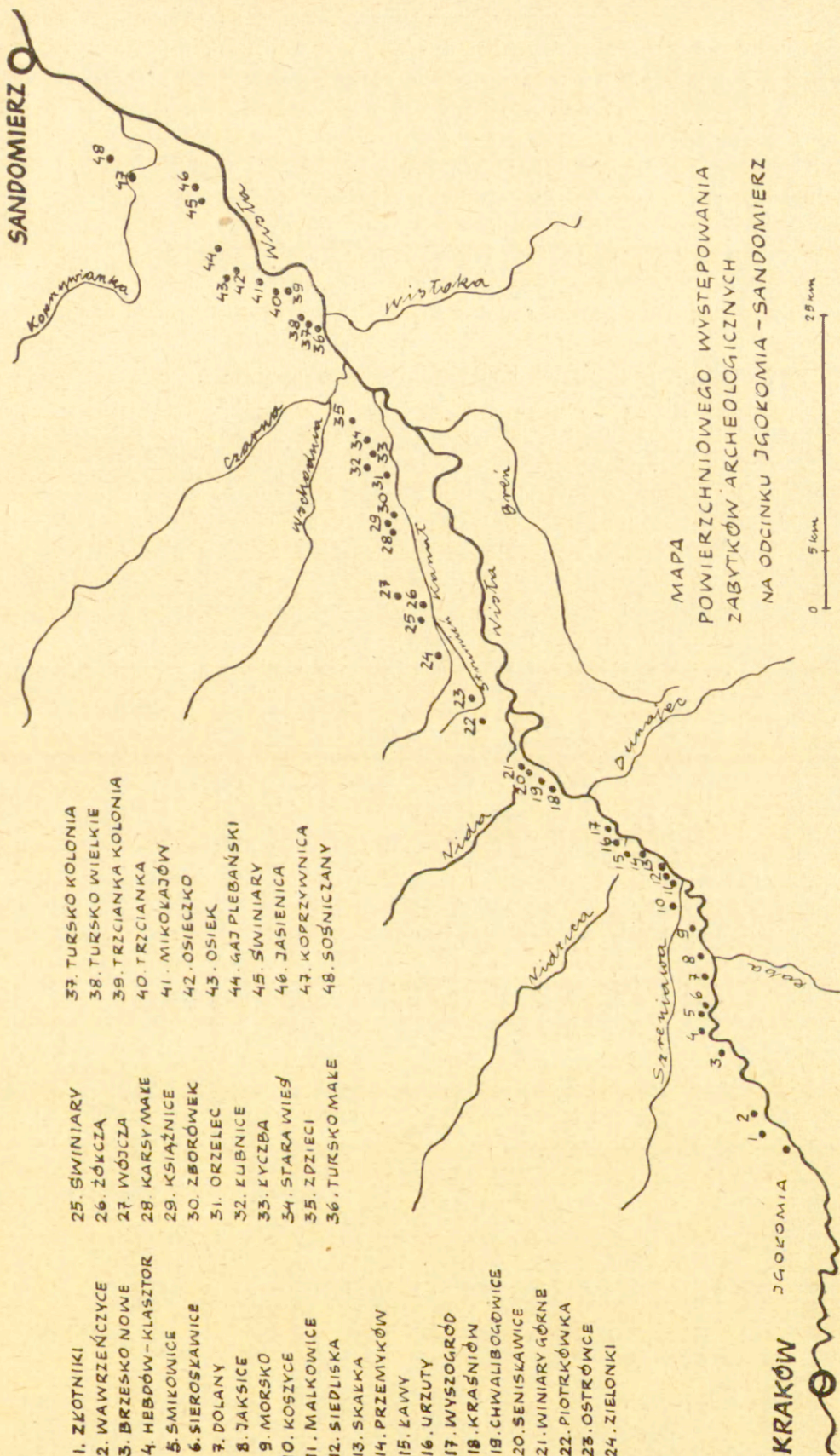
*

Podsumowując wyniki badań powierzchniowych na odcinku Igołomia — Sandomierz należy poczynić szereg następujących spostrzeżeń:

1. Niemal w każdej miejscowości, przez którą prowadziła trasa marszu, natrafiono co najmniej na jeden, przeważnie jednak kilka punktów powierzchniowego występowania zabytków archeologicznych. O większej części tych miejscowości, a zwłaszcza punktów występowania wspomnianych zabytków, nie posiadano dotąd żadnych danych nie tylko w literaturze przedmiotu, lecz także w krakowskich archiwach archeologicznych.

2. Punkty, w których natrafiono na materiał powierzchniowy, pomimo że badania prowadzone były w terenie zróżnicowanym pod względem gleby, konfiguracji terenu i nawodnienia, rozmieszczone są stosunkowo równomiernie na całym przebadanym pasie (ryc. 9). Można natomiast dostrzec nasilenie materiału powierzchniowego, pochodzącego z danego okresu czy kultury, na pewnych określonych odcinkach terenu. I tak np. ułamki naczyń późnołużyckich, względnie posiadających elementy kultury pomorskiej i kloszowej, w dużych ilościach zostały znalezione na niewysokich wzniesieniach piaszczystych względnie wydmach otoczonych podmokłymi łąkami, położonymi w dolinie zalewowej Wisły lub w dolinach niewielkich potoków. Sądząc z występowania w takich punktach obok ułamków ceramiki niekiedy dużej ilości drobnych ułamków przepalonych kości i węgla drzewnego, odwianego przez wiatry, należy się domyślać, że w miejscach tych mamy do czynienia z cmentarzyskami ciepłymi. Przypuszczenie to można z dużą dozą prawdopodobieństwa odnieść do piaszczystego wzgórza w miejscowości Łubnice, pow. Busko — punkt 2, do wydm w Łyczbie, pow. Busko, w Starej Wsi, pow. Busko, w miejscowości Zdzieci, pow. Sandomierz

⁸ Punkty występowania materiału powierzchniowego na odcinku między Sośniczanami, pow. Sandomierz, a Sandomierzem pokrywały się z tymi miejscowościami, w których w okresie międzywojennym prowadzone były zakrojone na szeroką skalę badania archeologiczne. (Samborzec, pow. Sandomierz, Złota, pow. Sandomierz). Z tego też względu punktów tych nie wymieniono w niniejszym sprawozdaniu.

Ryc. 9. Mapka terenu objętego badaniami z naniesieniem odkrytych stanowisk

i pod Koprzywnicą, pow. Sandomierz. Na ułamki ceramiki neolitycznej, a w tym należące do kultur z cyklu wstęgowych, najczęściej natrafiano na lessowej terasie Wisły, ciągnącej się z małymi przerwami do okolic Nowego Korczyna, a następnie występującej w okolicy Pacanowa i przy końcu badanego terenu, tzn. mniej więcej od Koprzywnicy w kierunku Sandomierza.

Na terasie lessowej Wisły daje się zauważyć pewne uzależnienie występowania materiału zabytkowego od jej konfiguracji. Wysokie cyple terasy o urwistym zboczu od strony doliny zalewowej Wisły dostarczyły stosunkowo niewiele powierzchniowego materiału zabytkowego. Przykładem może tu być wysoka część terasy, pocięta erozją w okolicy Hebdowa i Brzeska Starego, pow. Proszowice, a także pod Koprzywnicą (Żurawica, Krowia Góra, pow. Sandomierz), gdzie nie znaleziono ani jednego ułamka naczynia czy też innego zabytku. Natomiast największe zgrupowanie ułamków ceramiki, a także przedmiotów o innym charakterze, występuje na niskich, o łagodnych stokach, cyplach środkowej terasy, utworzonych przez dolinę Wisły i dopływające do niej niewielkie potoki. Taki charakter nosi środkowa terasa, m. in. w obrębie wsi Wawrzeńczyce, pow. Proszowice.

Powracając do obserwacji nad nasileniem materiału powierzchniowego na różnych odcinkach przebadanej trasy należy zauważyć, że ułamki naczyń wczesnośredniowiecznych, a także rzymskich (z wyjątkiem ceramiki „siwej”) nie tworzą jakichś szczególnych zgrupowań w zależności od podłoża geograficznego. Natomiast jest rzeczą ciekawą, o ile nie zachodzi tu tylko zwykły przypadek, że ułamki naczyń późnorzymskich, należących do tzw. ceramiki „siwej”, znajdowane były jedynie na odcinku Igołomia—Opatowiec. Ostatnią miejscowością w kierunku wschodnim, gdzie natrafiono na skorupę ceramiki „siwej”, jest Wyszogród, pow. Pińczów, pod Opatowcem.

3. Szereg obiektów archeologicznych, o istnieniu których świadczy duża ilość skorup naczyń i innych zabytków, a także niekiedy ułamków kości i węgla drzewnego, podlega stałemu niszczeniu przez wiatry i inne czynniki przyrodnicze (dotyczy to wydym), względnie w wyniku głębokiej orki na wzniesieniach, poddanych tym samym stopniowej niwelacji. Do najbardziej zagrożonych należą obiekty na wydmach w Starej Wsi, pow. Busko, w miejscowości Zdzieci, pow. Sandomierz i pod Koprzywnicą. Niektóre z nich, jak np. wydmy w Starej Wsi — punkt 2, i pod Koprzywnicą — punkt 2 zostały zupełnie względnie w znacznej części rozwiane. Wydaje się, że podobnie kompletnej likwidacji, tym razem na skutek eksploatacji piasku, uległo stanowisko (być może cmentarzysko ciałopalne) na terenie żwirowni w Osieku, pow. Sandomierz. Poważnie zagrożone działaniem orki wydaje się być przypuszczalne cmentarzysko na piaszczystym wzgórzu, oznaczonym w niniejszym sprawozdaniu jako punkt 2, w miejscowości Łubnice pow. Busko.

*Zakład Archeologii Polski
ИHKM PAN w Krakowie*

ЯН МАХНИК

ДОКЛАД ОБ АРХЕОЛОГИЧЕСКОМ ИССЛЕДОВАНИИ ПОВЕРХНОСТИ ЛЕВОБОРЕЖНОЙ ТЕРРАСЫ ВИСЛЫ НА ОТРЕЗКЕ ИГОЛОМЯ—САНДОМИР

Автор описывает результаты исследований поверхности левобережной террасы Вислы на отрезке Иголома—Сандомир.

Во время исследований обнаружено несколько десятков пунктов местонахождения археологических памятников, из которых большинство открыто впервые. Эти пункты размещены более или менее равномерно по всему маршруту

Найденные памятники, главным образом осколки сосудов, относятся к разным периодам. В некоторых местностях кроме фрагментов сосудов найдены густорасположенные скопища древесного угля и фрагментов обугленных костей, что, по мнению автора, свидетельствует о расположении там могильников с трупосожжением. В двух местностях открыты следы предположительных городищ, из которых одно вероятно относится к раннесредневековому периоду.

Членам расследовательских работ удалось подметить известного рода зависимость между местонахождением археологического материала, относящегося к данному периоду или культуре, и почвенной подкладкой. Итак, археологические материалы, принадлежащие к лужицкой культуре, особенно к ее поздней фазе, скоплялись главным образом на небольших песчаных возвышенностях или дюнах, окруженных широкой долиной Вислы, затопляемой ею. Памятники, относящиеся к эпохе неолита, а особенно типичные для культур ленточного цикла, были чаще всего находимы на лессовой площадке Вислы, образующей узкие, тянущиеся к реке мысы. В заключение автор упоминает ряд местностей, в которых археологические объекты подвергаются постепенному разрушению вследствие пахоты или под влиянием ветров (дюны).

JAN MACHNIK

FIELD-EXPLORATIONS ALONG THE LEFT BANK OF THE VISTULA TERRACE BETWEEN IGOŁOMIA AND SANDOMIERZ

Investigations carried out along the surface of the left Vistula terrace produced much valuable material for the study on the region between Igołomia and Sandomierz. A whole series of archaeological sites, the majority of which newly discovered, proved to be almost proportionally distributed along the route marched over. The finds, especially the ceramic sherds, represented several subsequent cultural periods. Investigators encountered here and there considerable heaps of charcoal and bone fragments which seem in all probability to testify to incineration cemeteries lying close by. In two places certain hints allowed us to presume the existence of ancient earthwork castles, one of which belonging probably to the Dark Ages.

If thoroughly compared, the results of our researches may be supposed to provide interesting data as to the correlation between the archaeological record appertaining to this or another period of culture and the soil substratum. So we have for instance relics typical for the Lusatian culture, more strictly for its late stage, found deposited mainly on low sandy mounds or dunes surrounded by the vast submersible Vistula valley. As to the Neolithic record, more strictly that typical for the cultures of the ribbon ware cycle, it occurred chiefly on the loess terrace of the Vistula forming narrow prominences jutting out towards the river. The author brings finally a list of localities where archaeological objects are undergoing a gradual destruction pulled up by ploughing or blown away by the wind.